

VALENTIN PUTANEC

DIFERENCIJACIJA KONZONANATA TIP $n > nd$ U HRVATSKO-SRPSKOM JEZIKU

Definiciju konzonantske diferencijacije daje Grammont ovako: »La différenciation est un phénomène qui a pour effet de rompre la continuité d'un mouvement articulatoire soit au cours d'un phonème unique, soit dans l'ensemble de deux phonèmes différents mais contigus. C'est dans une certaine mesure le contraire de l'assimilation«.¹ Prema tome, u općoj fonetici postoji i opća lingvistička pojava da se, uz pojavu asimilacije, javlja i suprotna pojava diferencijacije konzonanata. U slučaju koji želimo prikazati u ovom članku, radi se o diferencijaciji konzonanta n u nd u hrvatskosrpskom jeziku. Metoda kojom ćemo se služiti u svom prikazu ove pojave je slijedeća. Najprije ćemo se osvrnuti na sve primjere ove pojave, i to redom na primjere u apelativima, antroponinima pa i toponinima. Zatim ćemo navesti slučajeve u kojima imamo konzonantsku grupu nd koja nije nastala kao diferencijacija nego je njen postanak etimološki nastao drugim putem. Zatim prikazujemo sličnu diferencijacionu pojavu u našim tuđicama koje potječu iz starodalmatskoga odnosno iz talijanskoga, pa u albanskom, bugarskom, latinskom, te pojavu $mn > nn > (n) > nd$ porijeklom iz starodalmatskoga. Kao završno poglavlje našeg promatranja dolazi tumačenje ove pojave kao opće lingvističke pojave i zaključak koji se nameće na osnovi promatranja tih slučajeva, u vezi s fonetizmom pojave i, naročito, u vezi s pojavljivanjem ove pojave u hrvatskosrpskom u odnosu na mjesto akcenta.

Pojava diferencijacije $n > nd$ u apelativima

Primjeri iz ove leksikologijske kategorije nisu brojni. Prije svega, tu je *s̄ndāc* prema *s̄rna* (lot. *sirnas*) i *srnac* te slovenski *srnec*. U Hrvatskoj se govori i *srnjāk*. Sufiks *-ac* je poznati sufiks grčkoga porijekla

¹ cf. M. Grammont, *Traité de phonétique*, Paris, 1933, 229. Također: A. Meillet, *Mémoires de la Société de linguistique de Paris* 14., 14., ss.

(tip: *gluhać, golać, puhać*, u Maretića) prema grč. -άκι u deminutivnoj funkciji (usp. i *mandrač* od grč. μανδράκι), a u hrvatskosrpskom se javlja samo na istočnom dijelu ovog jezičnog područja (ne pozna ga ni kajkavski ni čakavski govor). Kako nema sufiksa *-dać* za označivanje maskulinuma, moramo uzeti da je *-ać* došao ovdje na *srn-* i da je *d* umetnuto sekundarno, odnosno da je došlo do diferencijacije *n > nd*. Ova diferencijacija javlja se i u bug. *srëndäk* prema bug. *sárná* f. Sličnu diferencijaciju imamo u nazivu ptice *crvendáč > crndáč* »moticilla rubecula«, »erithacus rubecula« koja se još zove *crljenka, crvenka, črljenko, crvenperka*. Moramo uzeti da je **crvenać* prešlo u *crvendáč* putem diferencijacija *n > nd*. Ovu diferencijaciju imamo i u nazivu druge jedne ptice: *zelendar, zelendor, zelendur* (*-ar, -or, -ur* su prekranja osnovnog *-ać?*) »chloris chloris«, »Grünfink« koji se inače u svojim sinonimima zove *zelenac, zelenica, zelenka* (Hirtz). I ovdje moramo uzeti da je osnovno **zelenac* prešlo u *zelendać*, ili jer oblik sa *-ać* nije potvrđen, da je osnovno **zelenar* prešlo u *zelendar* putem diferencijacije *n > nd*. Sinonimni oblik za ovu pticu *zelentarka* prema *zelendar* treba tumačiti kao unakrštenje, najvjerojatnije sa sinonimom *taran, tarani* »chloris chloris« koji dolazi od tal.-dijal. *zaranto, zeranto, taranto* (Hirtz i Battisti-Alessio 3718). U nazivu za životinju *zelembáč* »lacerta viridis« gdje je očito da se također radi o osnovi *zelen* (u lat. *viridis*) i koji naziv ima sinonime *zelenac, zelenko, zelentar, zelenjak* (s grafijom za *-mbáč* kao *zelenbać, zelenbak, zelenbar*, v. Hirtza) došlo je preko *zelendać* do unakrštenja s *baća* »brat«, odnosno do disimilacije *nd > nb* u vezi s naslonom na riječ *brat, baća, bata*. Oblik *zelentar* treba ponovno tumačiti kao neko unakrštenje, možda s nazivom ptice (v. gore). Uostalom taj je oblik knjiška riječ koju donose Zippe 1856, Divac 1924. i Modec 1873. (v. Hirtza). Prema tome, ne treba govoriti kod svih ovih naziva o sufiksima *-bać* i *-dać* kao što čini Maretić u *Gramatici*. Radi se o sufiksu *-ać* koji fonetskim putem može biti nadostavljen na *n* koje diferencijacijom prelazi u *nd*. Isto tako ne treba govoriti ni o sufiksu *-dura* koji Maretić nalazi samo u *pjándura, pijándura* ni o sufiksu *-doša* u *pijandoši* (AR 9, 837), jer se tu u jednom i drugom slučaju radi o diferencijaciji *n > nd* i o sufiksu *-ura* i *-oša*. Prije bismo mogli govoriti o sufiksu *-andura* koji je nastao od osnovnog *-anda* (o kojem govorimo niže kod antroponima) i još pejorativnijeg *-ura*. Ovakav sufiks *-andura* imamo u vrbničkoj riječi (Krk) *rosandura* »nagla i plaha kiša« koja nastaje od osnovne riječi *rosa* (AR 14, 170), ako nije neka strana riječ, možda unakrštenje s furlanskom riječi *resentadure* »risciacquatura«, »acqua che ha servito a risciaquare«, usp. značenje u AR »dež ki čapa samo jeden kraj, i to dobro još ne namoči« (za furlansku riječ usp. *Il nuovo Pirona*). Ako je strana riječ, onda *rosandura* dakako ne bi bila primjer za sufiks *-andura*.

Ovdje bismo mogli staviti i kajkavsku riječ *žlundra* ako bismo je izvodili od *žila > *žilina > *žilinda > *žlindra > žlundra* gdje moramo uzeti da je *-in* prešlo u *-un* zbog *n* (usp. *sindilija > suntulija, Platimissa > Platumissa, Femija > Fumija*, v. Slovo 13, 159, pa zatim *sulundar*

< *sōlēnari* > *sulinar*) i da je na *-nda* dodano svarabaktičke *r* kao u *Projezdi* > *Projездri*, *prostica* > *prostrica* (cf. Skok, *Slavenstvo* 205, 208), te u *Roksanda* > *Roksandra* (v. niže).

Ovamo bih stavio i dvije Kavanjinove riječi: *bendoguzi*, *sendonogi* obraz *beče*, *jezik plaze* (Kavanjin 1913, 401). Ako bismo pošli od pretpostavke da se ovdje radi o pojavi *n* > *nd*, morali bismo uspostaviti predoblike **benoguzi* i **senonogi*. Osnovno *-noga* i *-guz* je poznato, ali je teže protumačiti i ovako uspostavljene osnovne oblike **seno-* i **beuo-*. Očito je da se radi o nekim riječima kojim se prikazuju u smiješnom i strašnom liku vragovi koji muče duše u paklu: ti vragovi imaju neke smiješne i strašne guzove i nakazne noge. Možda se u *beno-* nalazi romanska riječ *bena* > *benna* (1284) »antica misura di volume«, *bena* »cesta di vimini, misura di volumi« (Verona, 1319) (cf. *Battisti-Alessio* 487), dakle značenje bi bilo u prvoj riječi *bendoguz* < *benoguz* »s guzom kao u košare«. U slučaju druge riječi *sendonogi* imali bismo riječ koja bi trebala značiti nešto slično što znači riječ zabilježena doduše samo u Stullija *šemetonošan* »koji je nesigurnih nogu, koji nogama šemeće, tetura« i *šemetonožac* »čovjek nesiguran u nogama, koji nogama šemeće, tetura« (*AR* 17, 530). Glagol *šemetati* u tom značenju zabilježen je u Stullija i u Prorocima (25a, v. *AR* s. v.), a tumači se kao afektivno preoblikovanje prema *šemeriti*, *šebećati*, *šebeljati*, *šebetati* i *ševeljiti*, *ševeljati* (s pridjevom *ševast*) osnovnog glagola *šepati*. Prema osnovi *šev-* imamo i *ševonja* »cotavac« i *ševonoga* »ime kozi« (Poljica, Dalmacija). Dakle, moramo uzeti za **senonogi* da je upravo **šenonogi* (grafem *s* u Kavanjina vrijedi kao *s*, *z*, *š* i *ž*, v. Aranza, *Stari pisci Hrvatski* 12, 1913, XXXIV) pa bi **šendati* bila dalja afektivna preradba osnovnog *šepati*, preko **šenati* (usp. i *šenuti* < *šepnōti* prema *šepati*, v. *AR* s. v.). Dakle, Kavanjinov tekst čitam: *bendoguzi*, *sendonogi* obraz *beče*, *jezik plaze* »vragovi s guzovima kao košare i teturavim nogama obraz beče, jezik plaze«.

Ovdje bih među apelative stavio još jednu riječ koja se ne da drugačije tumačiti. To je riječ *kljūnda* (Užice) »duguljast orah« koji prema *kljūna* »kuka, čaklja« i *kljūna* »žensko čeljade kljunasta nosa« očito govori da se radi o diferencijaciji tipa *n* > *nd*. Značenje: »orah podug kao kljunast nos«.

Pojava diferencijacije n > nd u antroponimiji

U Krašiću imamo prezime *Barūndić* i zaselak *Barūndići*, uz toponim *Šimūndička* > *Šimūndička* »lokalitet, voćnjak s njivama, kraj sela Čuki«. Očito je da se u ova dva slučaja radi u prezimenima **Barunići* i *Šimunići*, s diferencijacijom tipa *n* > *nd*. Prezime *Šimundić*, kojeg danas nema u Krašiću, zabilježeno je 1581. kao *Luketa Šmundić* (v. Kuljević, *Acta Croatica* 284). Drugo prezime, tj. *Barūndić* i danas postoji, kao i selo (zaselak) *Barūndići*. Prezime **Barunić* zabilježeno je u liku *Baronić* kako se piše još poznati *Baromić* i njegova obitelj (v. Putanec, *Filologija* 3, 125–128). Uz ove krašićke *Šimundiće* treba vezati

i prezime *Šimundić* u Imotskome (tu postoje u ovom liku od polovice 18. stoljeća kako mi tvrdi prof. dr. Mate Šimundić, iz Imotskoga). I ovo prezime nastaje od *Šimunić* s diferencijacijom tipa $n > nd$. Kad već govorimo o krašićkim prezimenima *Barundić* i *Šimundić*, spomenimo prezime *Domandović* koje se također javlja u krašićkoj čakavski pisanoj listini iz 1581 (v. Kukuljević, *Acta croatica* 284) a koje AR tumači kao disimilaciju za *Domaldović* koje prezime se javlja po prilici na jezično sličnom terenu (u Draganićima). Mislim da bi se moglo misliti, jer postoje imena *Doman*, *Domoslav*, *Domanja* i sela *Domanovci* (ovo dođuše zabilježeno u Srbiji), da se u prezimenu *Domandović* radi o diferencijaciji tipa $n > nd$.

Uz prezimena i osobna imena *Vran* (Vuk, Dubrovnik, Dečani), *Vrana* (Srbija), *Vranac* (Dubrovnik), *Vranarić* i *Vranaričić* (Susedgrad, 1567, Brdovac), *Vranešić* (1702. Kutjevi, Žumberak), *Vraneković* (Samobor) postoji i oblik *Vrandeković* (Podgora u Dalmaciji, 17. st., v. *Zbornik za narodni život i običaje* 29, 1, 135). Očito se i u ovom zadnjem slučaju radi o diferencijaciji tipa $n > nd$. Jednako uz ime *Đikan* postoji i prezime *Đikandić*, preko **Đikanić*, sa $n > nd$. Uz prezime *Simenić* (Novi Vinodol, 1591) postoji i prezime *Simendić* (Grgurevci u Srijemu, v. AR 14, 960), također sa $n > nd$. Osnova je *Simen* od *Sime*, *Simo*. Prema tome nećemo se čuditi da uz *Marinić* i *Marenić* (prezimana) postoji godine 1521. na Rijeci i sudac *Gašpar Marenić* (cf. Štefanić, *Zbornik Historijskog instituta JAZU* 3, 261), sa $n > nd$. Ako imamo prezimena *Šelović* i *Šelević* (v. AR s. v.), morali bismo prezime iz Gračana *Šelendić* vezati uz ova dva prezimena pa *Šelendić* tumačiti kao **Šelenić*, sa $n > nd$, s nastavkom kao u *Marenić*, od osnovnog **Šelo* za koji AR nema potvrde, premda *-ović* i *-ević* u *Šelović* i *Šelević* pokazuju svojim posesivnim značenjem da je postojao.

Prema tome ne moramo i *Andreas filius Bende* (Zadar, 1251) tumačiti kao da je neko kraćenje od *Benedictus* kao što tumači Jireček (cf. Jireček, *Die Romanen* 1, 72 te 2, 25) nego, jer postoji *Bena*, *Benna*, *Begna* (13. stoljeće, Zadar, cf. Jireček, o. c., 1, 72 i 2, 25), kao diferencijaciju tipa $n > nd$. Dakle, *Bene > Bende*, *Bena > Benda*. Ovdje bilježim da prema saopćenju spomenutog prof. dr. M. Šimundića iz Imotskoga i jedna grana obitelji *Šimundić* nosi ime *Šimundić-Béndo* (*Beno > Béndo*). Jednako ovako možemo tumačiti i prezimena *Bondo*, *Bunda* (1295), *Bundić* (prezime plemića u Dubrovniku, zadnji umro 1902), *Bunda*, *Bondo* (1334, Rab) kada imamo mnogo starije oblike u Dubrovniku, na Krku i u Zadru u liku *Bona*, *Bunić* (cf. Jireček, *Die Romanen* 1, 72 i 3, 9, 11). Sigurno se radi o diferencijaciji tipa $n > nd$ u nekom hipokoristiku od *Bonifatius*.

Ovako diferencijacijom tipa $n > nd$ tumačim i ime *Saramanda* (Bukovik u Srbiji, došli iz Vasojevića u Crnoj Gori, cf. AR s. v.) i prezime *Saramandić* (19. stoljeće, Srbija, Šumadija, Tušumlja cf. AR s. v.) koje prezime AR tumači prema imenu *Saramanda*. Ovo ime tumačim od rum.

särmān i *siromān* (koje je rumunjski slavizam prema *siromah*, cf. Pascu, *Suffixele* 341). Dakle: *särmān* > **saraman* > **saramanić* > *Saramandić*, sa *n* > *nd*. Valjda ime *Saramanda* nastaje prema prezimenu: iz sela *Saramandići* pojedinac je *Saramanda*.

Očit je i primjer ime žene Aleksandra Velikoga koja se zvala *Roksana*, a u nas je dalo ovo ime sa *n* > *nd* oblike *Roksanda*, *Roksandra* i prezime *Roksandić* uz ime u narodnoj pjesmi *Rosanda* i *Rosandić* (cf. AR 14, 170, 148).

U vezi s ovim primjerima s diferencijacijom tipa *n* > *nd*, koje smo naveli, treba se osvrnuti i na hrvatskosrpske antroponimne sufikse *-enda*, *-anda*, **-onda*, *-inda*, *-unda*. Prije svega, treba reći da ovi sufiksi ne postoje u općoj slavenskoj antroponimiji kao što se vidi iz materijala koje je sabrao Miklošić (cf. DAW 10, 1860, 6–20). Da ovi sufiksi nisu postojali u praslavenskom, dokaz je i to što u hrvatskosrpskom nemamo *-uda* i *-eda* koji bi se od nazala iz denazalizacije razvili iz *-qda*, *-ęda*. Maretić jedini primjer u *Mrgud* za *-ud* tumači tako da se radi o preinačenju *Mrkša* i *Mrkota* s naslonom na *mrgoditi se*, *mrgodast* (cf. Maretić, Rad JAZU 82, 126). Prema tome se može s velikom vjerojatnošću tvrditi da su to antroponimni sufiksi koji su se razvili poslije doseljenja Hrvata i Srba te Crnogoraca na jug. Maretić ove sufikse tumači tako kao da su nastali od *-an* sa *-bda*, dakle *-anbda* (tako tumači ime i prezime *Juranda* i *Jurandić* koja postoje uz *Juran*, *Juranić* i *Juranović*, cf. Maretić, Rad JAZU 82, 90, 93). Slično ime-prezime *Ivanda* i *Ivandić* tumači od *-ōda* (*Ivanōda*), a *Ivandiija* od *-ōdija*. Kako su ova imena, nema sumnje, nastala ovdje na jugu (sv. Juraj je kršćanski svetac) kada je malo vjerojatno da su poluvokali postojali (kršćanstvo je kod nas u punom jeku tek iza 9–10. stoljeća), nema smisla izvoditi ove sufikse na način kako to čini Maretić. To su puste rekonstrukcije, bez malih realnih vrijednosti. Najjednostavnije je tumačenje diferencijacijom tipa *n* > *nd*, to više što postoje i paralelni oblici *Juranić* i *Jurandić*, kao što gore postoji *Vraneković* i *Vrandeković*, *Šimunić* i *Šimundić*. Prema tome, može se zaključiti da su hrvatskosrpski antroponimni sufiksi *-anda*, *-enda*, *-inda*, *-onda*, *-unda* nastali od antroponimnih sufiksa *-ana*, *-ena*, *-ina*, *-ona* (ima samo *-onja*, usp. ipak *Dobrona* u *Dobronić*). *-una* od kojih ovi zadnji bez *n* > *nd* stvarno postoje (*-ana*, uz *-an*, *-ena* uz *-en*, *-enija*, *-ina* uz *-in*; *-ona* ne postoji, postoji samo *-ohbna*, *-ohbnja* i *-onj*, *-onja*, ali usp. *Radonić*; *-una* uz *-un*, cf. Maretić Rad JAZU 82, 89–129). Od oblika diferenciranih po tipu *n* > *nd* Maretić obrađuje, tj. zabilježio je samo *-anda* < *anbda* (Rad 82, 102) i *-enda*, *-anda* sa *-enōda*, *-anōda* te *-andiija* u *Ivandiija* < *-anbdiija* (Rad 82, 144).

Od spomenutih sufikslnih oblika s diferencijacijom tipa *n* > *nd* (koji su primarno najvjerojatnije nastajali u uvjetima sekvencije sonanata, v. niže) postoje (zabilježeni su) *-anda* (*Juranda*, *Đukanda*), *-enda* (*Pilipenda*, *Srbenda*), *-inda* (*Jelinda*, 17. stoljeće Dubrovnik, može se tumačiti od *Jelina* = *Jelena*), *-unda* (*Simunda* uz *Simendić*, v. gore, prema *Sime*, *Simo*). Za *-onda* nemam potvrde.

Kad su jednom nastali sufiksadni oblici s diferencijacijom tipa $n > nd$, oni su se osamostalili za tvorbu pejorativa tipa *Juranda* i sl. Zatim su sa sufiksom *-ura* stvorili još jači pejorativni sufiks u *-andura* (v. što smo gore kazali o ovom sufiksu).

Na koncu spomenimo da je o sufiksu *-enda* i *-ana* pisao P. Skok u *Radu JAZU* 222, 130–132. Za sufiks *-enda* koji Maretić potvrđuje samo sa *Srbenda*, Skok nalazi još ove paralele: *kurvenda* (uz *kurventa*), *drevenda* (uz glagol *udrevenditi se*), *dugolenda* (nejasno mu je *dugol-* u osnovi), *grofenda* (iz Velikanovićeve prijevoda *Don Quijota*), *čupendati se* (od **čupenda* prema *čupa*), *Pilipenda*, *Josipenda*, *Lukenda*, *Glišenda*, *Đurenda*, *Jurendić*, *Vučendić* *lubenda* (uz *lubenica*). Donosi i *Đukanda*, *Ivanda*, *Jovanda*, *Jelinda*. On misli da je *-enda* identično sa sufiksom *-endra* (samo u *selendra*) i da je *-endra* nastao od rum. *-andră*, s prijeglasom *a > e* kao u *mentinjada* prema *mantinjada*, pa pokušava tumačiti gubitak *r* u *-endra* kao disimilaciju (**Srbendra > Srbenda*). Mislim da na osnovi onoga što je rečeno o diferencijaciji tipa $n > nd$ u ovom članku, nije potrebno misliti da je *-enda* rumunjskog porijekla, to više što uz *-enda* imamo i sufiksa s ostalim vokalima na početku, a slična diferencijacija postoji u apelativima, toponimima te antroponimima. Jedini primjer za *-endra* *selendra* treba obrnuto tumačiti kao oblik s dodanim svarabaktičkim *r* koji imamo iza *d* u *Rosanda > Rosandra*. *žlundra*, pa iza *t* u *Prostrica < prostica* i, ponovno iza *d*, u *Projezdi > Projezdri* (v. gore u poglavlju o apelativima).

Od Skokovih gore navedenih primjera treba nekoje također tumačiti kao običnu diferencijaciju tipa $n > nd$: **udreveniti se > udrevenditi se* pa odatle tek *drevenda*, *čupendati se* od **čupenati se*, možda *Jurendić* prema *Jurenić*, *Jurinić*, *Vučenić* prema *Vučendić* (tu ne bi trebalo smatrati da je sufiks *-enda*), kao *Šimunić > Šimundić*.

Pojava diferencijacije tipa $n > nd$ u toponimiji

U Božićevim *Kurlanima* ima jedna njiva imenom *Strmenduša* i tu se govori o *Strmendušinoj ogradi* i *Strmendušinoj zemlji* a spominje se i *Strmenduša hraniteljica obitelji* (cf. Babić, *Rad JAZU* 344, 133). Očito se radi o njivi *strmenito* položenoj koja zbog toga nije ni odviše rodna, ali je bila za sirotinju kakva takva hraniteljica obitelji. Toponim nastaje od riječi *strmen f.* »strmina, strmoća« sa sufiksom *-uša* koji se dodaje na imenice (cf. Maretić, *Gramatika*, 2. izd., pod tim sufiksom, tip *pijesak > pjeskuša* »pjeskovita zemlja«), s diferencijacijom $n > nd$: **strmenuša > Strmenduša*. Uz toponim *Kremenac* (Hercegovina, Hrvatska, Srbija), *Kremenica* (Krašić u Hrvatskoj, Srbija), *Kremeniš* (Srbija), *Kremenište* (Rudnik u Srbiji), *Kremenjača* (Srbija), *Kremenjak* (Brod na Savi, Hrvatska), *Kremenjača* (Srbija) postoji kod Splita *Kremendovac* (v. Milinović, *Biač*, Zadar 1886, 34) koji očito nastaje od **Kremenovac* (sa sufiksom za toponime *-ovac* tipa *Čarnikovac*) $> Kremendovac$, s $n > nd$. U Splitu (Solin) postoji također toponim *Čepr-*

ljinac koji Skok s pravom izvodi od Čeprljan < Ciprijan < Cyprianus (cf. Skok, *Anali Historijskog instituta u Dubrovniku* 1, 56). Ovdje moramo uzeti da je Cyprianus prešlo u Čeprljan vrlo rano jer inače Cyprianus u nas daje Čubrijan, Čubre, Čubran, Čibur, Čubar, Čubranić, uz romanske oblike *Cebus*, *Cibre*, *Cibriulus*, *Cibrole* (cf. u mene *Slovo* 13, 161–162). Ovaj oblik sa čep- dokumentiran je u današnjem vrlo starom toponimu Čeprljanda koji se nalazi na sjevernom Ugljanu a odgovara Čeprljanima iz darovnice od 1070. (cf. Skok, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 1, 56, isti, *Slavenstvo* 107 te Čolak, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 9, 163–190). Zabilježen je i oblik *Vala Čeprljanda*, uz *Vala Čeprljana* (dio mjesta Ugljana gdje dolazi vala). Skok veli za ova dva oblika »nije lako objasniti ove dvije varijante istog imena, zacijelo stoje u vezi« (Skok, *Slavenstvo* 107). Čeprljana je trebalo uzeti da je feminiziranje prema Čeprljani m. pl., a *Vala Čeprljanda* je *Vallis Cypriana* »koja pripada Čeprljanima«. U svakom slučaju radi se o diferencijaciji tipa $n > nd$. Moglo bi se misliti i na pridjev tipa *Banja Vas*, s naknadnom depalatalizacijom (Čaprlanja > Čeprljanda, za primjere s depalatalizacijom v. slijedeći toponim *Drendulis*).

Ovamo stavljam i lokalitet na Rabu *ad Drindulis* (1229), *de Drendula*, *Drendulis* (1335) (cf. Jireček, *Die Romanen* 1, 64). Skok u *Slavenstvu* ne spominje ovaj toponim. Očito se radi o hrvatskoj riječi *drenjula*, s depalatalizacijom i prijelazom $n > nd$. Ikavizam i ekavizam isprepliću se: jat ostaje po zakonu Jakubinskoga. Praslavenska riječ *drijen* (< *drěňō*, usp. rus. *derenb*, češ. *dřín*) dala je naziv za plod *drenjina* uz *drinina* (usp. Šulek, *Imenik* 74) i *drenjula* (zabilježena upravo za Hrvatsko primorje, v. Šulek, *Imenik* 75) i *drnjulić* (također Hrvatsko primorje, cf. Šulek) »cornus mascula«. Dokumentirani ekavizam i ikavizam potvrđuju da se radi o jatu i dosljedno o našoj riječi (u *de Drendula*, *Drindula*).

Ovdje smo donijeli pregršt hrvatskosrpskih leksema u kojima se u većini slučajeva radi o sigurnoj konzonantskoj diferencijaciji tipa $n > nd$. Prije nego prijedemo na prikaz hrvatskosrpskog aloglotskog materijala u kojem se javlja ova pojava, treba istaknuti da je grupa *nd* prema *n* u našim tuđicama i aloglotskog porijekla. Tako u turcizmima tipa *kafa* – *kafenisati* – *kafendisati*, *begenisati* – *begendisati*, *dovranisati* – *dovrandisati*, *dokunisati* – *dokundisati*, *eglenisati* – *eglendisati*, *kulandisati* i sl. nalazi se turski sufiks za pravljenje određenog perfekta (cf. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, 1965, 42–43). Nije ipak isključeno da je u nekim od ovih turcizama došlo i do pojave $n > nd$ o kojoj pišemo u ovom članku. Nije naime jasno zašto bi u obične oblike sa *n* jezični osjećaj onih, koji ne znaju turski jezik, pribjegavao i oblicima sa *nd* ako se ne radi o običnoj konzonantskoj diferencijaciji tipa $n > nd$. Događa se naime da ista osoba jednom kaže *kafenisemo* a drugi put će kazati *idemo kafendisati*. Valja istaknuti na pr. i to da grupa *nd* u *plandovati* nije od *plancvati* nego je od *pladne* < *pol'odne*, s metatezom. Prema *plandovati* načinjen je i glagol *lendovati/lindovati*. Teže je tumačiti *nd* u sinonimima za životinju *gnjurac* (*norak*, *pilinorac*):

pondir, pondirak, pondurak, pondurčica, pondurek, pondurka (citiramo prema Fink, *Imenik znanstvenih naziva životinja* 29 s. v. *Podiceps ruficollis*). Možemo misliti da se tu radi o diferencijaciji tipa $n > nd$ prema osnovnom **ponirak* »jer gnjurac ponire«, ali bismo mogli tumačiti također i kao da je *d* u *nd* prijelazni konzonant tipa *os-ru > oštar* ako bismo uzeli da je osnovno *ponbrq > *ponbrakz > *pondrak > pondirak* (u vezi s glagolom *ponirati*). U imenu i prezimenu *Zloradi, Zluradi* zabilježenom u 12.–15. stoljeću u plemićkoj obitelji u Zadru javlja se 1348. i pisanje *de Sloranto* (grčko pisanje za *nd?*), *Slorando, Slorandis* (cf. Jireček, *Die Romanen* 3, 61). Ovdje je *n* umetnuto pred *d* kao *m* u *dumbok, Dumbočica* za *dubok*, usp. *Mendo* za *Medo*.

Sada prelazimo na tuđice koje prema osnovnoj riječi od koje su postale pokazuju prijelaz $n > nd$. Prije svega tu imamo *pandil* (Vela Luka, cf. Maver, *Archivum romanicum* 6, 250) < rom. *pannullu: pandil* i *pandilo* je »vrsta ženske suknje, nije šarena«. Postoji i oblik sa *a > e* *pendil* (cf. Kušar, *Nastavni vjesnik* 3, 338). Akcenat je: *pândil* (Poljica, Smokvica, Korčula), *pândilo* (Trpanj), *pándil* (Korčula), *pëndil* (Lumbarda), *panđil* (Kučiste) (svi primjeri u Skokovu *Etimologijskom rječniku*, rukopis, kratim dalje ERHS). Zatim imamo u Budvi, u Mulu i u Dubrovniku te na Mljetu *pëndula* f. »udična sprava na jednoj udici, oko udice bijelo perce«, *pendulati* (Budva) < rom. *pennula* (citirano u ERHS, rukopis). Interesantno je da je u Asturiji također *pendola*. Zatim dolazi ovamo i riječ *pišindel* »ultima parte della corda che si annoda alla rete« < otrantino *ampisinò* »ultimo« < grč. ὀπισθίος (cf. Vinja, *Studi lo Gatto – Maver*, 1962, 685–692, v. i *Ricerche slavistiche* 10, 233), gdje moramo pretpostaviti s *-ellu* **(am)pisinèllu > *pišinèl > pišindèl*. Riječ *sulundar* m. »dimna cijev« dolazi od grč. σαλινάριον »Röhrchen«. Kako su zabilježeni i oblici *sulenaar, sulunar, sulinar*, moramo oblik sa *nd* tumačiti kao diferencijaciju tipa $n > nd$ (cf. Novaković, *Archiv für slavische Philologie* 29, 622). Mislim da neće imati pravo Škaljić koji u svojim *Turcizmima* (str. 574) misli da su riječi *sulunar, sulinar* i *sulindar* turskog porijekla, pa i tursku riječ *silindir* tumači kao galicizam *cylindre* koji opet svodi na grčku riječ. Sve tri naše riječi su grecizmi, a tursku riječ moramo tumačiti kao i našu *sulundar*, bez veze s francuskom riječi: u njoj se samostalno razvila diferencijacija tipa $n > nd$. Zatim dolazi ovamo i *pendati se* impf. (Kavanjin) »oholiti se« < **penati se* < *pena* »pero« < lat. *penna* (za značenje usp. tal. *impenarsi*). Ovamo većem i *pentar* u dubrovačkoj poslovice *liže svojno otare a vuče tudno pentare* pa *pali su mu krila ili pentari*. Smatram ovu riječ, zbog toga što kod žalosne i bolesne ptice krila padnu, izvedenicom od *penna* »pero« > **pennarium* »perje« > **pendar* > *pentar* (sa $nd > nt$ zbog rime s riječju *otar*). Zbog naših primjera sa $n > nd$ i sve ove primjere tumačim kao prijelaz $n > nd$ odnosno i $nn > n > nd$. Neki primjeri sa $nn > n > nd$ dobili su taj lik ipak, kako se čini, prije degemiranja (v. pri kraju članka). Da se ipak kod većine ovih slučajeva radi o prijelazu $nn > n > nd$, u prilog toga govori uz *sulundar*, gdje je $n > nd$, i jedna riječ romanskog porijekla gdje sigurno nije bilo

nn nego je prijelaz $n > nd$. To je ime ribe lat. *maena* $>$ *maenula* $>$ mlet. *menola* $>$ *mendula* (sa *nd* i u južnofrancuskim dijalektima, cf. REW). U nas se ova riba zove i *manula* (Božava), *menola* (Malinska), *mëndula* (Baška), *mëndula* (Senj) (v. niže nota 2).

Ovdje donosim i nekoliko onomastika koji se mogu tumačiti kao pojava (*nn*) $>$ $n > nd$. Prije svega tu imamo liniju *Boljica* u Kotoru koja se zove u 15. stoljeću *Bindolić*, *Bindović*. Jireček (*Die Romanen* 3, 7) tumači *Bindo* kao hipokoristik od *Aldobrando*. To je vrlo sumnjivo zbog toga što je teško zamisliti da bi ova slavenska obitelj nosila ovo ime. Prije će biti da je u osnovi neko slavensko ime, na pr. (*Da*)*binović*, s romanskim sufiksom i bez njega i prijelazom $n > nd$: *Binolić* $>$ *Bindolić*, *Bindović*. Slično je i ime *Sisinnius* s deminutivom *Sisinulus* dalo u Kotoru u 14.–15. stoljeću *Sisindolus* i u Dubrovniku 1377. *Sisinulus* te *Sisindolus comes arbensis* 1205–1206 (cf. Jireček, *Die Romanen* 2, 58). Ime dolazi od svetačkog imena *Svetoga Sisiniusa* (dva su sveca ovoga imena, jedan iz Trienta, drugi iz Aleksandrije, cf. uz Jirečeka i *Starine* 21, 235). Jireček (*Die Romanen* 3, 31) ime *Gondola* u Dubrovniku tumači od tal. *gondola* (u tal. grecizam). S obzirom na to da u Kotoru postoji u 14. stoljeću obitelj *Goni*, *Gonni*, te u Baru *Gunna* (1100), nije isključeno da je i *Gondola* neki **Gonnola*, sa $nn > n > nd$, usp. lat. *gunna* $>$ tal. *gonna*, *gonnella*. Ovamo dolazi i dobrotski toponim *Gandalj* koji možemo tumačiti kao *cannalis*, sa **kandalj* $>$ *gandalj* (daljinska asimilacija po zvučnosti), sa $nn > n > nd$.

Riječi u kojima se nalazi konzonantska grupa *mn* također mogu dati $n > nd$ ako dođe do promjena $mn > nn > n > nd$. Uz poznati *Stamnu* $>$ **Stannu* $>$ *Ston* (cf. Deanović, *Ivšičev zbornik* 1963, 37–43 i Muljačić, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 9, 54–60 te *Rad JAZU* 327, 265–268) i *antemna* $>$ *otjemna* (cf. Skok, *Dubrovačko pomorstvo* 1952, 463–469) imamo i dva slučaja sa $mn > nn > n > nd$. Prvi je *lamina* $>$ **lamna* $>$ **lanna* $>$ *landa* »kriška, šnita kruha« (i alb. *landë* »Schnitte«). Skok u *ERHS* tumači *nd* kao unakrštenje sa *klunda* $<$ *columna*, a to nije potrebno ako uzmemo u obzir diferencijaciju tipa $n > nd$. Drugi je slučaj *columna* $>$ *kolonda*, *klonda*, *klunda* (*kolonda* i *klonda* u Marulića i drugih pisaca, *klunda* u Dubrovniku), cf. Skok, *Arhiv za arbanasku starinu* 1, 14–15, isti, *ZRPh* 50, nro 18, Muljačić, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 9, 56). Ovamo ide i *dominus* $>$ **domno* $>$ **dovno* $>$ *dundo* (cf. Vinja, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu* 3, 141–152 te Muljačić, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 9, 56).

Skok je tumačeći spomenute riječi *klunda* »kriška«, *klonda* (Nin) »colonna« konstatirao, zbog toga što *an* nije dalo preko nosnoga konzonanta (nazala) *u* da je oblik *klonda* mlađi (Skok, *Arhiv za arbanasku starinu* 1, 14–15) To bi značilo samo to da je mogao nastati poslije vremena kada je nestalo nazala u hrvatskosrpskom jeziku, a to je poslije 10. stoljeća (cf. *Slovo* 13, 150, 169). Ovdje možemo konstatirati da je ova pojava i dosta recentna. To dokazuje turcizam *tindir* (Slavonija, Otok, Pavičić) »ime koje se daje konju« (cf. *AR* 18. 333) koji tumačim

od tur. *tinnin* »Draco, Drache«, preko **tindin* > *tindir* (disimilacija *n-n* > *n-r*, sa *nn* > *n* > *nd*). Turcizam može biti iz 16. stoljeća, odnosno iz 17. stoljeća, teško da je stariji.

Uz sve ove primjere sa (*nn* >) *n* > *nd* išla bi i ova tri. Prvi je naziv biljke *marundela* »cotula foetida« koji Skok u *ERSH* ne tumači premda postoje oblici češ. *marunka*, polj. *maruna* (koje Brückner izvodi od imena *Marija*). Od potvrđenog *maruna* moramo uzeti oblik sa sufiksom *-ella* **marunela* i odatle *marundela*, s potvrđenim prijelazom *n* > *nd*. Ne znam drugog tumačenja. Drugi je primjer ovo: uz *candola* u Trevizu postoji u nas i *kântula* (Dubrovnik, Čilipi) »1. cijev za vodovod u gustijerni, 2. pipa za vino, 3. potkoljenica«, *kântula* (Budva, Krtola, Bogdašić), *kantùla* (Brač), *kantulja* (Pavlinović). Po mome mišljenju *candola* je od *cannula*, a *kantula* je od nepotvrđenog **cannitta* + *-ula* > **cannittula* (s akcentom na *-ùla*) > **cantula* > **cantola* > *kantula*. Kao treći primjer navodim da bih ja uz *dundo* stavio i dubrovačku riječ *mande* »monna« koju mi saopćava prof. Muljačić. U osnovi je riječ *monna*, s diferencijacijom i naslonom na antroponim. Dubrovačka riječ *sûnda* »nesmotrena previsoka mlada ženska« (cf. Muljačić, *Radovi Fakulteta u Zadru*, razd. lingv.-fil., 1961–1962, 129) možda je neko unakrštenje *manda* i mlet. *zanca* »grande remo usato durante le tempeste« (cf. *Battisti-Alessio*), odnosno koja druga riječ.

Postojanje pojave konzonantske diferencijacije u hrvatskosrpskom jeziku koju smo studirali u ovom članku na osnovi idioglotskog i aloglotskog materijala, neosporno je dokazana. O tome da bi se razlog ovoj pojavi imao tražiti u adstratu ili supstratu, mislim da nema ni govora. Skok i Muljačić misle da se u nekim slučajevima može govoriti o tome da su neki primjeri sa *n* > *nd* porijeklom iz Italije gdje se ta pojava javlja (cf. Skok, *ZRPh* 50, nro 18 i Muljačić, *Zbornik za filologiju i lingvistiku* 9, 56). S obzirom na to da se uz oblike sa *nd* javljaju i oblici sa *n*, mislim da nije potrebno pribjegavati monogenetskom tumačenju, nego ovu pojavu treba tumačiti poligenetskom parafonetskom pojavom s diferencijacijom tipa *n* > *nd*. Uzrok je fiziološki. Sličnih sporadičnih pojava ovakve diferencijacije imamo i u drugim jezicima. Gore smo spomenuli da uz *landa* u nas postoji i *landë* u albanskom, pa uz *pandilo* u nas da u Asturiji postoji također *pendola*. U poljskom postoji riječ *dunder* iz njemačkog *Donner* (cf. Brückner, *Słownik etymologiczny* s. v.). U albanskom imamo uz *landë* i *Perendi* koji Budimir s pravom uspoređuje s *Perunom* (cf. Budimir, *Zbornik SAN* 41, 75). Poznati slučaj *Normandija* može se tumačiti kao *n* > *nd* ali je vjerojatnija metateza *d* iz **Nordmannia*. U ilirskom imamo dva primjera koji se mogu ovako tumačiti (diferencijacijom *n* > *nd*). Prvi je današnji oronim *Dinara* i naziv ilirskog plemena *Dindari*. Skok je mislio da treba tumačiti kako je *nd* prešlo u *Dinara* u *n* (Skok, *Arhiv za arbansku starinu* 1, 14–15). Obrnuto treba *Dindari* tumačiti kao diferencijaciju tipa *n* > *nd* prema liku u *Dinara* gdje parafonetizam nije realiziran. Drugi je slučaj potvrđena grafija *Blanona* i *Blandona* (ilirski toponim). Mayer u *Die Sprache der Illyrier* 1, 89 smatra da se radi o

krivom čitanju i prepisivanju, Krahe u *Indogermanische Forschungen* (49, 270) misli, kao i Skok, na promjenu $nd > nn > n$ koja se javlja oskičkom. Budući da u ilirskom te pojave nema, moramo uzeti da se radi o obrnutoj pojavi, tj. o diferencijaciji $n > nd$ koja je u našim primjerima dobro potvrđena.

Od latinskih primjera spominjem igru *basilinda* (*basilindam ludere* prevodi Belosteneć sa »kralja se igrati«) gdje moramo uzeti da je u osnovi grčka riječ *basileus* sa sufiksom *-inus*: *basilinus ludus*, s kasnijim prijelazom $n > nd$.

Prema tome možemo kazati da se diferencijacija tipa $n > nd$ javlja u svim jezičnim strukturama, sporadično i nezavisno jednih od drugih, dakle poligenetski, a ne monogenetski. U kojoj se mjeri ova pojava javlja ipak monogenetski, tj. do koje se mjere posuđuju riječi iz jezika u jezik s oblicima u kojima je provedena diferencijacija, o tome je teško govoriti i svaki slučaj treba posebno proučavati.² Za gotovo sav

² Kao primjer sigurnog aloglotskog prijelaza $n > nd$ navodim prezime iz Brusja (Hvar) *Pandol* koje je nastalo prema furl. *pandolo* »1. pan dolce di forma allungata che si usava prendere nel caffè, 2. (oggi) balordo« (cf. *Il nuovo Pirona* 692). Nastala je ova furlanska riječ od *pane* $>$ **panolu*, **pandolu* $>$ *pandolo*. U nas je preuzeta s diferencijacijom $n > nd$ kao kulturna riječ. Aloglotsko će *nd* biti i u *dundo*, *pendati se* (iz starodalmatskoga, s *nn > nd*, v. gore). Kad već govorimo o aloglotskom *nd*, spomenimo da je i riječ *bandijera* prema originalnom tal. *bandiera*, prema franc. *bannière*. Usput spominjem da je ovaj aloglotem jednom u nas ostao neobjašnjen. U Ančičevu djelu *Vrata nebeska* (Ankona, 1678) stoji: *vira je kano znamenje kraljsko. to jest pandira al'ti orub na komu je biljig kraljev da ga mogu poznavati kraljski vojnici i pod njim se držati...* (cf. *AR* 9, 177). Jasno je da se ovdje radi o štamparskoj greški *pandira* mjesto *bandira* i *orub* mjesto *orug* (u *AR* samo *horuga* i *horugva*). Oblik *bandira* ima Kašić, Glavinić (on veli slično kao i Ančić: *zastave ili bandire*), Radojević i Vitaljić (cf. *AR* 1, 172). Dakle u svakom se pojedinom slučaju treba odlučiti između tri mogućnosti: a. ili je oblik sa *nd* autohton, nastao poligenetski, nezavisno o nekom drugom obliku sa *nd*, b. ili je oblik sa *nd* posuđen, c. ili je nastao nekom interferencijom. Poučan je u tom smislu i slučaj *maenula* $>$ *mendula* koja se nalazi sa oblicima na *nd* jednako kao i sa oblicima bez *nd* u mnogim mjestima Italije i na jugoslavenskoj obali. Oblici bez *nd*: *menula*, *menola*, *manula*, *minjula*, *minjola*, *memula*. Oblici sa *nd*: *mendula*, *mendulica* u Svetom Jakovu, *mendula ščava* u Baški, *mendulja širolja* u Novom i Klenovici. Premda je u starini zabilježeno da se ova riba zvala *maena sclava* (Gilles 1533), *menola sciaua* (Gesner 1560), *menola sclava* (Skaliger 1619) i premda se ona i danas u Veneciji zove i *menola sciaua*, nije vjerojatno da je oblik sa *nd* nastao posuđivanjem jer se i u nas zove jednom *menula ščava* (Volosko, Mali Lošinj, Krnica, Lun, Barbat, Božava). Najvjerojatnije je da se ovaj naziv prostirao negdje iz Venecije i Istre s atributom *ščava*, ali je oblik sa *nd* po mom mišljenju ipak nastao kod nas, to više što oblik sa *nd* nije zabilježen u ovoj sintagmi na talijanskom terenu. Ni za ostale oblike koje smo citirali, sa diferencijacijom $n > nd$, nemamo potvrda da su posuđeni premda u Italiji ima dosta tih oblika. Vinja za sve oblike sa *nd*, i one u Italiji i one u Hrvatskoj, misli da su nastali u vezi s interferencijom s riječju *mendula* $<$ *amygdala* $<$ *amygdala* »mandula«, ali nemamo nikakva dokaza da je do te interferencije došlo, to više što je diferencijacija $n > nd$ u sekvenciji sonanata, kao što izlazi iz ovog članka, dosta obična. Sekundarno se, dakako, poslije prijelaza $n > nd$, u svijesti mogu povezivati *mendula* »riba« i *mendula* »mandula«. Dakle, može se uzeti kao najvjerojatnije da se u slučaju *mendula* $<$ *maenula* radi o poligenetski uvjetovanoj diferenciji tipa $n > nd$. Za slučaj *mendula*, *menula* v. V. Vinja, *Studia romanica et anglica zagradiensia* 21–22, 1966, 7–9.

materijal koji smo iznijeli može se tvrditi da se u njemu nalazi idio-glotska diferencijacija tipa $n > nd$ (osim riječi *dundo*, *pendati se* o kojima niže govorimo). Prije nego pokušamo protumačiti kako dolazi do ove pojave, promotrit ćemo ponovno sve primjere da bismo mogli odgonetnuti uvjete pod kojima se javlja. Ako dakle promotrimo sve ove slučajeve, opažamo da se u gotovo svim slučajevima radi o riječima (leksemima) u kojima dolazi sekvencija sonanata, tj. da se uz jedno n u tim riječima nalazi ili prije njega ili poslije njega još jedan pa i dva sonanta. Ova konstatacija je vrlo važna i ona će nam pomoći da otkrijemo razloge ovoj pojavi.

Evo popisa svih formi sekvencije sonanata koje opažamo u našem materijalu:

R-N: *srndać*, *Barundić(i)*, *Vrandeković*, *Marendić*, *Jurandić* (*Juranda*).

R-N: (drukčija je sekvencija) *crvendać*, *Roksanda*, *Srbenda*, *drevenda*, *udrevenditi se*.

L-N: *zelembać*, *zelendar*, *Šelendić*, *landa*, *klunda* (*klonda*).

L-N: *kljunda*.

L-N-R: *sulundar*.

M-N: *Šimundić*, *Šmundićka*, *Šmundić*, *Simendić*, *mande*, (sa RM-N) *Strmenduša*.

N-N: *šendonogi*.

N-R: *pijandura*, *pjandura*, *pjandoša*, *pendar*, *tindir*, (polj.) *dunder*.

N-L: *Bindolić*, *Sisindolus*, *Gondola*, *Gandalj*, *pišindel*, *pandil*, *pendula(ti)*, *mendula*.

R-M-N: *Saramanda*, *Saramandić*, *Kremendovac*.

R-L(L)-N: *Čeprljanda*.

R-N-L: *Drendula* (*de Drendulis*), *marundela* (ovdje M-R-N-L)

Odstupaju od ove pojave: *bendoguzi*, *čupendati se*, *Đikandić*, *Ivanda*, *Ivandić*, *Ivandija*, *pendati se*, *dundo*. Dok kod citiranih antroponimâ i *čupendati se* prema *čupa* > **čupenda* možemo misliti da se radi o sufiksima pejorativnog tipa *-enda*, *-anda*, kod riječi *pendati se* i *dundo* moramo uzeti da je do diferencijacije $nn > nd$ došlo prije degeminacije romanskih *geminata* (cf. Muljačić, *Rad JAZU* 327, 265–268 i Deanović, *Ivšičev zbornik* 1963, 37–64), tj. ne preko $nn > n > nd$, nego direktno kao dentalna disimilacija $nn > nd$. Riječ *bendoguzi* ne ulazi u ovako postavljen sistem (da se naime pojava javlja u slijedu sonanata), pa nije isključeno da je nisam dobro etimološki protumačio. Možda se radi o interferenciji sa *šendonogi* koja inače ulazi u sistem. U postavljeni sistem ne ulaze ni gore citirani primjeri diferencijacije *Bendo*, *Bonda*, *Bundić* pa tu moramo uzeti da se radi o nekom utjecaju afektivnosti koji je kod hipokoristika moguć. Usp. za ovakvu afektivnost iz dječjeg govora danas živi lik *Mendo Mendović* za *Medo Medović*.

Uz pravilnost koja se javlja u ovoj pojavi da se $n > nd$ javlja samo ili gotovo isključivo u riječima u kojima postoji sekvencija od dva ili više sonanata, lijepo stoje i ostali doneseni primjeri iz stranih jezika: alb. *perendi*, ilirsko *Dindari* uz *Dinara*, *Blanona/Blandona* i lat. *basilindam ludere*.

Ako na uzroke ove pojave gledamo u svijetlu uvjetovanosti od strane sekvencije sonanata, onda će nam biti jasno zašto na primjer nije došlo do ove pojave u riječima *antenna > otjemna* i u *Štamnu > Ston*. Tu nije bilo sekvencije sonanata pa se ova pojava nije mogla ni ostvariti. Upravo kod riječi *otjemna* izostanak diferencijacije $n > nd$ može dokazati da je prvi slog svoj n (*ant-* > *at-*) izgubio vrlo rano pa je kasnije to *a* dalo u slavenskom sistemu *o*-. Drugačije bismo imali ovdje *u*-.

Sve u svemu, pošto smo konstatirali da se ova pojava javlja u velikoj većini u uvjetima sekvencije sonanata, možemo kazati da je njezin uzrok u tome što jezik fiziološki ide za tim da razbije³ monotonost sonantne sekvencije s umetanjem okluzivnog elementa *d*. Dakle, sonantna se monotonija razbija na taj način da dentalnost ostaje, samo se uz sonantnost sada javlja i okluzija: *sonant + okluziv*. Razlog tomu da se u razbijanju ove monotonije kao okluziv javlja dental *d* a ne dental *t* nalazimo u tome što se sonanti vladaju kao zvučni pa je naravno da se ovdje javlja regresivna asimilacija po zvučnosti.

Što se tiče mjesta akcenta i uloge koju je ono moglo odigrati u ovoj pojavi diferencijacije tipa $n > nd$, proučio sam sve primjere i mogu kazati da u većini slučajeva naših leksema možemo govoriti o tome da se akcenat nalazio nekada iza sloga sa *nd* ili se barem može uspostaviti oblik stariji kada je tako bilo (prije skakanja akcenta), pa odatle možemo dalje zaključiti da je ova pojava možda u vezi i sa skakanjem akcenta u hrvatskosrpskom jeziku, tj. da je ona izvršena kada je došlo do premještanja akcenta. Ako se oslonimo na primjere aloglotskog porijekla kao što su *colúmna > colonna > klonda*, *lamina > *lanna > landa*, *Čeprljanda < -ána, dóminus > dundo* i sl. u kojima je sigurno da je akcenat bio oduvijek na slogu pred *nd*, onda bismo za primjere kao **Šimunići > Šmûndička*, *Barûndići* mogli uzeti da je pojava $n > nd$, uzrokovana premještenjem akcenta tj. da je uz uvjetovanost sekvencije sonanata bio katalizator za ovu pojavu: monotonost se jače osjetila i nastala je veća potreba da dođe do diferencijacije tipa $n > nd$. Ali se ne može tvrditi da je to neka zakonitost: *pišindel* ima *nd* premda je akcenat iza sloga sa *nd*, isto tako *pândil* uz *pandil*. Prema tome

³ Grammont ovako opisuje diferencijaciju: »L'assimilation est due à un relâchement articuloire, la différenciation est un renforcement. L'assimilation tend à unifier et à confondre deux mouvements articuloires plus ou moins semblables l'un à l'autre, la différenciation à les rendre plus distincts l'un à l'autre. La cause de la différenciation est, d'une manière générale, la peur inconsciente d'une assimilation qui altérerait l'économie des mots; elle obvie au danger soit en accentuant les caractères différents de deux phonèmes qui se ressemblent, soit en développant un élément phonique embryonnaire qui apparaît spontanément entre deux phonèmes et que l'assimilation tend à étouffer.«, cf. Grammont, o. c., 229.

ne može se govoriti o tome da bi se pojava diferencijacije tipa $n > nd$ mogla upotrijebiti i za historiju akcentucije u hrvatskosrpskom jeziku. Da li je ova pojava ipak relevantna za historiju skakanja akcenta u pojedinim dijalektima, to se ima tek istražiti u svakom pojedinom slučaju posebno.

Ovdje smo u ovom članku proučavali jednu neobično važnu fonetsku pojavu u hrvatskosrpskom i u drugim jezicima. Konstatirali smo da je to opća fonetska pojava i da ona pripada u poglavlje opće fonetike. Našli smo i razlog i uzroke ove pojave na osnovi analize fonema i njihove okruženosti u leksemima. Na koncu nam preostaje da istaknemo važnost ove pojave za historiju jezika i za opću lingvistiku. Proučavajući historiju bilo kojeg leksema (apelativa, antroponima, toponima), ako u njem nalazimo grupu *nd*, moramo tražiti i analizirati taj leksem u vezi s oblikom sa *n*, pa nam rezultat može biti važan za dalji rad na historiji te riječi. S druge strane, kao posao budućnosti nameće nam se proučavanje ove pojave u drugim jezicima i u drugim primjerima, da bi se provjerile naše postavke, a osim toga trebat će proučiti i materijal indoevropskih jezika (i osnovnih korijena) pa vidjeti da li se ova pojava javlja u najstarijem sloju indoevropskog leksika. Možda će nam ovakva analiza pomoći da riješimo pregršt dosada nepremostivih poteškoća u indoeuropeistici.

R é s u m é

LA DIFFÉRENCIATION CONSONANTIQUE DU TYPE $n > nd$ EN CROATO-SERBE

L'auteur étudie une forme spéciale de la différenciation consonantique qui se réalise en une scission de la dentale *n* en sonante + dentale. Il trouve d'abord dans maints cas de lexèmes croato-serbes qui peuvent être expliqués seulement au moyen de la différenciation du type $n > nd$, sans aucune influence de l'adstrat ou du substrat. Tels sont d'abord: *srndać* par rapport à *srna*, *srnjak*, slov. *srnec* (en bulgare aussi *srñdāk*); *crvendać* par rapport à *crljenka*, *crvenka*, *crvenperka*; *zelendar*, *zelentar*, *zelendor*, *zelendur* par rapport à *zelenac*, *zelenica*, *zelenka*; *zelembać* par rapport à *zelenac*, *zelentar*, *zelenjak* (d'un **zelenac* influencé par *baća*, *bata*, *brat*); *pijandura*, *pjandoša* par rapport aux suffixes *-ura*, *-oša*; *žlundra* en kaïkavien: *žila* > **žilina* > **žilinda* > **ž(i)lin-dra* (*-in* > *-un* comme chez *sulundar* de *sulindar* par rapport au grec *sōlēnárion*; $n > nd$ et *-dra* comme chez *Roksanda* > *Roksandra*, *Projezdi* > *Projezdri*); *bendoguzi* et *šendonogi* par rapport aux mots *ben-na* et **šendati* < *šepati*; *kljunda* par rapport à *kljuna* < *kljun*. Le même phénomène est trouvé dans l'anthroponymie: *Barundić*, *Šimundić*, *Šmundić*, *Domandović* par rapport aux noms de famille *Baronić*, *Šimunić*, *Domanović*; *Vrandeković* par rapport à *Vraneković*; *Đikandić*, *Si-*

mendić, Marendić, Šelendić par rapport à *Dikan, Simenić, Marenić, Šelović; Saramanda, Saramandić* par rapport au roumain *sărman; Roksana* a donné *Roksanda, Roksandra, Rosanda, Rosandić*. Il fait ressortir que les suffixes croato-serbes anthroponymiques *-anda, -enda, -inda, -onda, -unda* ont dû naître des suffixes parallèles *-ana, -ena, -ina, -ona, -una*, avec $n > nd$. En toponymie, l'auteur a trouvé les cas suivants: *Strmendušā (Kurlani de Božić), Kremendovac, Čeprljanda, Drendula* par rapport à *strmen, kremen, Cyprianus, drenjula*. Le même phénomène est retrouvé par l'auteur parmi les alloglottèmes croato-serbes provenant du romain (ital., vénitien, ancien dalmate), du grec, du turc: *pandil* par rapport à **pannullu; pendula* par rapport à *pennulla; pišindél* par rapport à *ampisinó; sulundar* par rapport au grec *sōlénarion; pendati se (Kavanjin)* par rapport à l'ital. *impennarsi; mendula* < lat. *maenula*. En anthroponymie: *Bindolić, Bindović* par rapport à (da) *Binović; Sisindolus* par rapport à s. *Sisinnius; Gondola* peut-être par rapport à *Gonni*; en toponymie *Gandalj* par rapport à *cannalis*. Aussi parmi les mots contenant $mn > nn > n > nd$: *landa* < *lamina, klon-da* < *columna*. Provient du turc *tindir* «nom du cheval» < turc *tin-nin* (dissimilation $n-n > n-r$ et $nn > n > nd$). Le même phénomène est constaté par l'auteur en polonais *dunder* < all. *Donner*; en albanais *landë* (comme *landa* < lat. *lamina*), *Perendi* par rapport à *Perun*; en illyrien *Dinara* par rapport à *Dindari, Blandona* par rapport à *Blanona*; en latin *basilindam ludere* < grec *basileus* + *-inus* (suff.). En passant en revue tous les cas rapportés, l'auteur a pu constater que la cause du phénomène consiste dans la séquence des sonantes (R-N, R-M-N, R-L-N, R-N-L, M-R-N-L, L-N, Lj-N, L-N-R, M-N, N-N, N-R, N-L) et il explique les autres cas par influence de l'affectivité, ou par le fait que certains cas sont empruntés à l'ancien dalmate avec la forme dissimulée du type $n > nd$ (*dundo, pendati se*). En expliquant le phénomène, l'auteur pense qu'il s'agit d'une action physiologique qui a pour but de scinder la monotonie de la séquence des sonantes.

